

Америчка моћ у свету који се мења

Дејан Бурсаћ

Збигњев Бжежински, *Америка – Кина и судбина света: Стратешка визија*, Албатрос плус, Београд, 2013.

Како одржати примат Сједињених Држава у свету који се убрзано мења? То је, могли бисмо рећи, мотив који прожима рад Збигњева Бжежинског у последње две деценије. Очекивано, то је и тема књиге „Америка – Кина и судбина света: Стратешка визија“ (у оригиналу: *Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power*). Збигњев Бжежински, Американац пољског порекла, стекао је глобалну препознатљивост вршећи функцију Саветника за националну безбедност у администрацији Џимија Картера (1977 – 1981). Упркос чињеници да функцију одлучиоца не врши више од три деценије, остао је веома утицајна личност, како у спољнополитичким круговима у Вашингтону, тако и у академској заједници у целости. Такође, веома плодна ауторска делатност, посебно велики број књига посвећених потрагом за одговорима на конкретне проблеме и препреке спољнополитичким плановима САД, само појачавају значај овог аутора, иначе професора на Универзитету Џонс Хопкинс.

„Америка – Кина и судбина света: Стратешка визија“ осликава готово фанатичну посвећеност Бжежинског питању одрживости америчке позиције, посебно у свету који се нагло мења и у којем је амерички глобални утицај угрожен – како у сфери конкретне моћи, тако и у легитимацијској сфери. Што се конкретних, опипљивих претњи тиче, моћ САД је угрожена како сопственим неискориштеним потенцијалима, тако и све већим ангажовањем нарастајућих сила „старог света“, односно евроазијског геополитичког простора. На тај начин, долази до глобалне дисперзије и преливања моћи од запада, који покушава да одржи нестабилну глобалну хијерархију и истока, који и даље представља неконзистентан „блок“, са нејасним стратешким намерама. Легитимацијски, америчка моћ је угрожена феноменом којем Бжежински, нетипично једном геополитичару, придаје велики значај: глобалном политичком буђењу. Наиме, аутор наглашава утицај који нарастајуће политички освешћене масе, посебно у земљама некадашњег трећег света,

имају на глобална кретања. У исцрпној социолошкој анализи, аутор објашњава еволуцију глобалне политичке еманципације и улогу овог процеса, као политичког покретача, у успону више држава – потенцијалних изазивача америчкој моћи. Узроци овог глобалног покрета, посебно демографска експлозија, све већи приступ модерном образовању и новим технологијама, али и процес урбанизације, резултирају често отвореном кулминацијом незадовољства широких друштвених слојева, где се привилегована позиција Америке неретко види као мета. Обриси овог процеса видљиви су у актуелним догађајима, попут Арапског пролећа или пролонгиране економске кризе, које Бжежински препознаје као прекретнице нашег времена.

Аутор се детаљно и веома критично бави низом унутрашњих проблема који су допринели силазној путањи Сједињених Држава. Листа узрока, односно „самоилузија“, веома је разноврсна и обухвата неколико категорија: од економских и финансијских ломова, преко спољнополитичких пропуста, па све до проблема америчког политичког система. Бжежински, поред тога што је велики познавалац америчког система, маестрално прониче и у „психу“ тамошњег друштва, посебно наглашавајући проблеме које ствара пристрасан политички систем, у коме преовладава тежња да се свет посматра готово манихејски, у дихотомији „црно – бело“, односно „добро – зло“. Ова карактеристика америчке политичке културе се у комплексном пост-хладноратовском свету пресликала у снажан импулс, који у свакој прилици тежи симплификацији и инсистира на подели света на „добре и лоше момке“. Сетимо се само потребе неколико америчких председника и других одлучилаца да поједностављују глобална дешавања, називајући неке земље „паријама“, „отпадничким државама“ или „осовином зла“. Такав приступ је, по Бжежинском, допринео пропуштању историјске прилике у којој су се Сједињене Државе нашле деведесетих година двадесетог века. Наиме, тада је, због распада Источног блока и ерозије биполарног система у односима великих сила, дошло до ситуације без преседана, у којој је постојала само једна суперсила – без изазивача или такмаца. Амерички одлучиоци су тада имали могућност да креирају глобални систем у ком ће се водеће место САД трајно утврдити. Овај „прокоцкани“ историјски моменат извор је великог разочарења за Бжежинског, пре свега јер је тадашња званична политика готово у потпуности игнорисала предлоге које је изнео у свом епохалном делу „Велика шаховска табла“, средином деведесетих година. Управо позиција у којој се САД налази данас, са још увек

недовршеним „Бушовим“ ратовима који су и дефинитивно запечатали прилику из деведесетих, представља оно на шта је Бжежински упозоравао. Ипак, његово лично ангажовање посвећено је, чак и у описаној ситуацији, изналажењу нових формула и решења за актуелни историјски моменат.

У књизи можемо препознати два кључна тренда који додатно „разоткривају“ Бжежинског, мада су његова геополитичка стремљења од раније јавно позната. Низом аргумената, Бжежински покушава да докаже двоструко: потребу међународних односа за јаким и константним ангажманом Сједињених Држава, као и немогућност Кине да замени САД на месту глобалног хегемона. Укратко, аутор покушава да убеди читаоце да би одсуство планетарно свеприсутног фактора значајно допринело опадању глобалне безбедности, кроз аргумент да САД морају бити узете у обзир као спољни фактор приликом креирања спољнополитичких потеза у сваком кутку планете. У том смислу, САД значајно утиче на самоограничење амбиција, па чак и агресивних планова бројних актера широм света. Губитком ове улоге Америке (коју, како аутор тврди, други актери не могу да играју), изгледно је да ће међународни односи запасти у хаотично стање. У том случају, он предвиђа потпуну фрагментацију планете и стварање регионалних сфера у којима ће доћи до доминације једне регионалне силе, или ће међусобно трвење више локалних актера претворити те регионе у зоне нестабилности и отвореног насиља. И поред претеривања, можемо рећи да је Бжежински у праву када објашњава немогућност Кине да, за сада, оствари глобалну превоћ. Тврдња је на месту због још увек тешко премостивих унутрашњих недостатака, али и геостратешки веома нестабилног окружења – које чине актери попут Русије, Индије, Јапана, Јужне Кореје или Тајвана, а који на раст Кине гледају са нелагодом. Ипак, приметно је да у овој анализи аутор задржава грубо реалистичку линију, често игноришући било какву могућност потенцијалне сарадње поменутих сила (занимљиво је да у исцрпној анализи није поменут БРИКС, иницијатива Бразила, Русије, Индије, Кине и недавно Јужне Африке, која, иако настала на економским основама, све више поприма обресе озбиљнијег приближавања ових држава). Такође, реалполитички поглед на свет Бжежинском допушта само хобсовску анархију у регионима у којима глобални хегемон не контролише дешавања. Тај приступ је донекле типичан за овог аутора, будући да у поменутој „Великој шаховској табли“ односе између САД и евроазијских држава отворено упоређује са односима „цивилизације и варвара“. Иако

предвиђање глобалног хаоса изазваног америчким повлачењем можемо назвати претеривањем, није искључено да би поједини региони у том случају засигурно претрпели промене, које би могле да буду и насилне. У том смислу, Бжежински наводи и анализира листу геополитички најугроженијих држава (за читаоце са нашег поднебља је посебно занимљиво то што се Балкан не перципира као проблематично подручје, што потврђује и све гласније тврдње о томе да је овај регион за САД постао другоразредно, пацификовано подручје којим ће се све више бавити европски центри моћи, а све мање Вашингтон). Такође, аутор у једном тренутку тврди да би одсуство америчког вођства значајно умањило напоре човечанства да реши проблеме попут нуклеарне пролиферације или глобалног отопљавања. Иако је извесно да би се у случају повлачења САД са лидерске позиције морао изнаћи нови модел за ова питања, не можемо тако грубо занемарити здрав разум и жељу за опстанком остатка света који би, према Бжежинском, очигледно био незаинтересован или неспособан да предупреди ширење нуклеарног наоружања или еколошке катастрофе.

„Америка – Кина и судбина света: Стратешка визија“ је, осим што се ради о значајном аналитичком подухвату, прескриптивно и ангажовано дело, и управо то му даје додатну вредност. И поред тога што појединим аргументима не можемо оспорити убедљивост, јасно је да је аутор изузетно пристрасан, стога ову књигу треба читати схватајући перспективу оних којима је намењена – пре свега одлучиоцима, аналитичарима, истраживачима и уопште креаторима јавних политика у Сједињеним Америчким Државама. И треба разумети перспективу у којој се они данас налазе – уз „пропуштену шансу“ из деведесетих и уз покушај модификације глобалног система који би, по Бжежинском, био способан да управља успоном нове силе. У последњим поглављима, аутор неопрезно вуче паралеле између Евроазије данас и неуспешног европског система из прве половине двадесетог века – система који није успео да обузда нарастајућу моћ Немачке. Притом, Бжежински занемарује чињеницу да успон Кине, за разлику од Немачке, није насилан ни експанзионистички. Ипак, он одаје признање кинеском приступу спољној политици – у ком нема трагова ни манихејству, нити фанатичном мисионарству, који су тако видљиви у америчком спољном деловању. Бжежински закључује да је Америци неопходно да саму себе обнови, да би могла да води промене у глобалном систему. И овде, он заговара кључну промену приступа, уз стварање

поверења и уважавање интереса свих присутних сила, како на западу, тако и на истоку. Бжежински тако сугерише да у новом, међузависном свету, међу великим силама више не функционише принцип „завади, па владај“, констатујући на тај начин неопходност суштинске измене геополитичких принципа присутних стотинама година.